

dr hab. prof. UJK Marek Dutkiewicz
Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach
Filia w Piotrkowie Trybunalskim
Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych

R e c e n z j a

pracy doktorskiej mgr Aleksandry Rybińskiej Bieleckiej
Służba zdrowia Drugiej Rzeczypospolitej.
Okręg Korpusu Wojska Polskiego nr IV Łódź,
Łódź 2018, ss. 368.

Tematyka pracy

Historia służby zdrowia Wojska Polskiego nie jest częstym tematem podejmowanym w rozprawach naukowych. Konieczność poruszania się po pograniczu dwóch tematów badawczych - historii wojskowości i historii medycyny, stawia przed autorami wiele problemów metodologicznych, pojęciowych, czy językowych. Różne typy źródeł, inne sposoby sprawozdawczości i obiegu informacji, styki organizacyjne z cywilną służbą zdrowia, to tylko niektóre z trudności, na które napotyka osoba podejmująca badania tej tematyki.

Przez wiele lat placówką wiodącą dla tego typu prac i skupiającą badaczy tej tematyki był Zakład Historii Medycyny Wojskowej Akademii Medycznej¹. Powstał w latach sześćdziesiątych ubiegłego wieku i działał do rozwiązania WAM w 2002 roku. Później znacznie osłabły badania z tego zakresu i stąd z uznaniem należy ocenić trud podjęty przez mgr Aleksandrę Rybińską Bielecką. Zawężenie obszaru opracowywanego tematu do granic Okręgu Korpusu IV, zbliżonych do obecnych województwa łódzkiego, stawia pracę w grupie ważnych dla badań regionalnych. Takiej pracy, jak sformułowała autorka, do tej pory nie podejmowano, choć niektóre wątki, w różnych kontekstach, były już opracowane.

Przedstawiona do oceny praca oparta została o wybór źródeł archiwalnych, źródeł drukowanych, prasę i opracowania. Oczywiście wybór taki można zawsze poszerzać, np. o analizę dokumentów poszczególnych związków taktycznych stacjonujących na terenie DOK

¹ Autor niniejszej recenzji, jako asystent a później adiunkt, pracował w tej placówce w latach 1978-1998.

IV, prasę miejscową itd. Należy jednak stwierdzić, że dokonane kwerendy, skierowane na źródła mówiące o stanie sanitarnym, można uznać za dostateczne.

Konstrukcja pracy

Konstrukcja pracy ma układ tematyczno-chronologiczny i należy uznać, że dla tego typu prac jest on w pełni słuszny. Praca liczy 368 stron a tekst główny (wstęp, rozdziały i zakończenie) zajmuje 353 strony. Podstawową część narracji autorka podzieliła na trzy rozdziały. Pierwszy z nich liczy 62 strony, drugi – 97 a trzeci - 173 strony. Taki podział proporcji budzi zdziwienie. Recenzent sugeruje aby dokonać podziału trzeciego rozdziału co najmniej na trzy części, co merytorycznie ma miejsce, poprzez wydzielenie przez Autorkę tematycznych podrozdziałów.

Analiza treści rozdziałów

Przeprowadzając analizę treści rozdziałów należy stwierdzić, że Autorka nie dokonała, już we wstępie, wytlumaczenia używanych w tekście pojęć: „służba sanitarna” i „służba zdrowia”, zarówno w ich historycznym jak i merytorycznym rozróżnieniu. Rezultatem tego jest występowanie w narracji zamiennie tych pojęć, jak ma to miejsce na przykład w tytule 2 i 3 rozdziału oraz ich podrozdziałów. To samo występuje w treści.

Rozdział 1 poświęciła Autorka, według swojej deklaracji w tytule, szczegółowemu i dogłębnemu omówieniu przemian organizacyjnych Ministerstwa Spraw Wojskowych. Podział treści na trzy podrozdziały oparty został na chronologicznych cesurach. Jednak Autorka nie zachowała konsekwencji, gdyż 1 podrozdział omawia, wg tytułu, okres 1918-1921, natomiast podrozdział 2 przedstawia okres 1926-1935. Co prawda, jednym zdaniem w końcu 1 podrozdziału wytłumaczono lukę w chronologii (1921-1926). Zdaniem recenzenta wymaga to jednak szerszego omówienia. Trzeci podrozdział dotyczy lat 1935-1939.

Zdaniem recenzenta należałoby inaczej sformułować tytuł rozdziału, gdyż ma on szerszy zakres tematyczny i omawia nie tylko zmiany zachodzące w ministerstwie ale i pozostałych naczelných strukturach wojska. Poza tym, tak zakreślona tematyka rozdziału wymaga znacznego poszerzenia bazy opracowań. Zagadnienie to podejmowane było przez wielu autorów i w tym rozdziale należy przedstawić i omówić ten dorobek naukowy.

Rozdział 2 nosi tytuł „Wojskowa służba sanitarna II RP”. Zakreślona przez Autorkę tematyka jest rozległa i wybrane przez nią zagadnienia, jakie zostały przedstawione w tym

rozdziale, stanowią jedynie jej fragmenty. Do niektórych wątków, jakie mogą pomieścić się w tak szeroko sformułowanych ramach można zaliczyć: stan kadry oficerskiej oraz podoficerskiej i to zarówno zawodowej jak i rezerwy służby zdrowia, szpitalnictwo, wyposażenie, zapasy materiałów i sprzętu, szkolenie i doskonalenie, rozwój myśli wojskowo-medycznej itd.

Autorka, decydując się na wybór określonych tematów przedstawiła w kolejnych podrozdziałach: organizację i strukturę tej służby, medyczne szkolnictwo wojskowe. Szerzej omówiła problemy zdrowotne występujące w WP. Zajęła się także zagadnieniem leczenia żołnierzy i rodzin oficerów. W oddzielnym podrozdziale została przedstawiona współpraca wojskowej i cywilnej służby zdrowia. Ostatni podrozdział poświęcony został przygotowaniom wojskowej służby zdrowia do wojny oraz refleksjom nad rzeczywistym obrazem warunków i skuteczności działania tej służby w trakcie kampanii 1939 roku.

Trzeci, najobszerniejszy rozdział poświęcony został głównemu tematowi pracy, czyli służbie zdrowia Okręgu Korpusu Nr IV. Autorka starała się omówić zmiany organizacyjne jakim podlegała ta służba. Przedstawiła poszerzone biogramy szefów tej służby. Podobnie postąpiła w przypadku komendantów szpitala okręgowego oraz dowódców innych pododdziałów służby zdrowia. Ciekawie zaprezentowane zostały, w trzech podrozdziałach, zagadnienia związane z chorobami jakie odnotowywano wśród żołnierzy okręgu i efektów leczenia. Problemy te omówione zostały na tle innych okręgów, co pozwoliło szerzej ocenić ich występowanie i charakterystyczne cechy wiążące się z porami roku. Szkoda, że Autorka nie odniosła się w swojej narracji do pracy C. Jeśmana poświęconej chorobom zakaźnym w Wojsku Polskim² oraz dyskusji jaka wywiązała się w związku z tą i innymi pracami tego autora. Kolejny podrozdział dotyczy współpracy z Łódzkim Okręgiem Polskiego Czerwonego Krzyża. Kończy ten fragment pracy opis działań wojskowej służby zdrowia we wrześniu 1939 roku. Oparty został o materiały i relacje złożone w Archiwum Związku Kombatantów i Byłych Więźniów Politycznych, oddział w Łodzi.

Schematy, tabele, ilustracje

Tekst przedstawionej do oceny pracy wzbogacają liczne schematy i tabele, choć niektóre z nich wymagają korekt graficznych (rozdzielenie na dwóch stronach - np. schemat 1.5) lub merytorycznych (np. schemat 2.1 z którego wynika że Departamentowi VI

² C. Jeśman, *Choroby zakaźne w Wojsku Polskim w latach 1918–1939 jako zagadnienie epidemiologiczne i profilaktyczno-lecznicze*, część I-II, Łódź 1997, ss. 498.

Sanitarnemu podlega Szef Departamentu)³. Takich pomyłek jest więcej, zwłaszcza gdy Autorka sama konstruowała schematy. Te mankamenty można jednak łatwo wyeliminować w trakcie korekty. Należy również nadać numerację ciągłą tabelom oraz schematom a ich spis zamieścić na końcu tekstu. To znacznie ułatwi czytelnikom odszukiwanie interesujących ich treści. Na końcu tekstu Autorka zamieściła jako wkładkę rysunki (mapy) przedstawiające rozlokowanie zarówno jednostek stacjonujących na terenie okręgu jak i lokalizację placówek służby zdrowia. W przyszłości chyba będzie lepiej, gdy rysunki te znajdą się w tekście. W pracy zamieszczono także kilkanaście kopii fotografii. Jest to ciekawy materiał ilustracyjny. Ma jednak jeden mankament. Format wielu fotografii jest zbyt mały, a jakość niektórych wymaga poprawy, gdyż są mało czytelne.

Z innych uwag natury technicznej, recenzentowi wydaje się, że należy zastanowić się czy nie warto wprowadzić inny sposób oznaczeń rozdziałów - numeracją rzymską, a podrozdziałów - numeracją arabską. Obecny, zastosowany przez Autorkę czterostopniowy system podziału treści na rozdziały, podrozdziały, punkty i podpunkty oraz podporządkowany mu system numeracji tabel i schematów, nie jest jasny. Stosowany przez magister Aleksandrę Rybińską-Bielecką sposób oznaczeń występuje najczęściej w pracach z zakresu nauk ścisłych, technicznych, czy biologicznych.

Przypisy

Konstrukcja i treść przypisów nie budzą większych zastrzeżeń, choć w części przypisów, gdy Autorka korzysta z czasopism, niepotrzebnie stosuje znak: [w] (np. przypis 537, 569, 639). Należy podkreślić, że przypisy zastosowane przez autorkę są zróżnicowane. Część z nich ma charakter dokumentujący, część zawiera wątki biograficzne czy rozszerzające informacje omawiane w tekście. Są i takie, które przedstawiają polemikę z opiniami występującymi w pracach innych autorów.

Bibliografia

W przedstawionej przez magister Aleksandrę Rybińską-Bielecką bibliografii zamieszczone zostały informacje o wykorzystaniu źródeł przechowywanych w czterech archiwach. Główny zbiór zlokalizowany jest w Centralnym Archiwum Wojskowym. Po

³ W schemacie pomieszczono zarówno jednostki organizacyjne jak i osoby nimi dowodzące czy kierujące.

przeprowadzeniu dodatkowych kwerend uzupełniono go wyszukаныmi dokumentami z Archiwum Związku Kombatantów i Byłych Więźniów Politycznych oddziału w Łodzi, Archiwum Państwowego w Łodzi oraz Archiwum Muzeum Powstania Warszawskiego. Źródła archiwalne wzbogaciła Autorka źródłami opublikowanymi, dokumentami wojskowymi (rozkazami, rozporządzeniami). Oddzielną grupę źródeł stanowią różnego rodzaju publikacje z epoki mające obecnie charakter tekstów źródłowych. Kolejną grupę w bibliografii pracy stanowi prasa z epoki. Wybór opracowań jaki został wykorzystany, zwłaszcza do I rozdziału można wzbogacić, o czym wspomniano wcześniej. W sytuacji gdy rozdział ten nie jest głównym tematem pracy można jednak uznać, że zgromadzona i wykorzystana literatura jest dostateczna. Wybór literatury zebranej do opracowania pozostałych rozdziałów nie budzi zastrzeżeń. Autorka wykorzystwała również informacje ze stron internetowych. Generalnie można stwierdzić, że dobór i wykorzystanie źródeł oraz opracowań jest właściwy, choć jak każdy wybór jest subiektywnie sporządzony. Każda osoba, zajmująca się, czy stykająca się z pracami o zbliżonej tematyce, może wymienić szereg kolejnych prac, które mogą zostać wykorzystane i omówione. .

Konkluzja

Pani mgr Aleksandra Rybińska-Bielecka w swoim dorobku posiada kilka publikacji o tematyce zbliżonej do przedstawionej obecnie pracy doktorskiej. Jest pracownikiem Oddziałowego Biura Edukacji Narodowej IPN w Łodzi i wielokrotnie wygłaszała referaty na konferencjach naukowych oraz prowadziła różnorodne formy upowszechniania wiedzy historycznej dla młodzieży. Te działania zarówno w zakresie prowadzenia badań jak i popularyzacji historii pozwoliły Autorce recenzowanej pracy na zdobycie i doskonalenie umiejętności warsztatowych.

Język pracy

W przedstawionym tekście magister Aleksandra Rybińska-Bielecka wykazała, że umiejętnie posługuje się językiem narracji. Potrafi konstruować szersze teksty naukowe. Zaprezentowała umiejętności gromadzenia materiałów, prowadzenia ich analizy, dokonywania ocen i wyciągania wniosków.

Ocena efektów kształcenia

W poprzednich częściach opinii o pracy magister Aleksandry Rybińskiej-Bieleckiej znalazły się elementy oceny dotyczące umiejętności i kompetencji jakie powinna osiągnąć absolwentka studiów doktoranckich. Zdaniem recenzenta, Autorka wykazała, że takie założone efekty zostały osiągnięte.

Zadaniem recenzenta jest nie tylko dokonanie prostej oceny, ale wskazanie tych kierunków działań, które zwłaszcza w trakcie prac nad ewentualną publikacją pomogą w podniesieniu jej jakości. Wiele takich uwag zostało już wcześniej sformułowanych.

Podsumowanie

Recenzowana rozprawa jest ciekawym tekstem, podejmującym ważne, zagadnienie. Mieści się na pograniczu kilku tematyk i podjęcie wysiłku opracowania takiej pracy zasługuje na uwagę. Rozprawa napisana została jasnym językiem, a Autorka włożyła duży wysiłek oraz wykazała umiejętności w opracowaniu i przeanalizowaniu bazy źródłowej. W trakcie pracy pogłębiła swoją wiedzę o historii wojska, wojskowej służbie zdrowia, niektórych zagadnieniach medycznych.

Podsumowując uważam, że mimo szeregu uwag, recenzowana praca doktorska spełnia wymogi stawiane tego typu dysertacjom i w związku z tym stwierdzam, że magister Aleksandra Rybińska-Bielecka, może zostać dopuszczona do kolejnych etapów przewodu doktorskiego.

dr hab. prof. UJK Marek Dutkiewicz

